

**Національний університет біоресурсів і
природокористування України**

Юридичний факультет

Кафедра теорії та історії держави і права

**Студентський науковий гурток «Клуб юних
теоретиків»**

**Студентський науковий гурток «Дискусійний
клуб «De jure!»**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

учасників

XVI ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО- ПРАКТИЧНОЇ ОНЛАЙН-КОНФЕРЕНЦІЇ «ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ОЧИМА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ»

16 листопада 2023 р.

м. Київ

УДК: 340:167.1:378.2

Матеріали XVI Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції
«Проблеми юридичної науки очима молодих науковців»

П.78

Проблеми юридичної науки очима молодих науковців : зб. наук. пр. XVI
Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Київ, 16 листопада 2023 р.) / Укладачка:
Віра Качур. К., 2023. 234 с.

У збірнику подані наукові здобутки учасників, що присвячені
проблемам юридичної науки.

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

**За зміст наукових матеріалів відповідальність несуть їх автори та
наукові керівники**

Даценко Анастасія

студентка 2 курсу юридичного факультету
Національного університету біоресурсів і
природокористування України (м. Київ)

Довічне позбавлення волі та інші найтяжчі види покарання на території України від початку найдавніших часів до XIX століття*

Як найтяжчий вид покарання смертна кара завжди викликала неоднозначну реакцію у суспільстві за участі вчених, політичних, громадських і релігійних діячів, діяльності громадських рухів. А тому з часом була замінена на такий вид покарання як довічне позбавлення волі, але в сучасному суспільстві досі існують певні країни, в яких діє смертна кара за найтяжчі злочини.

Відома сучасній науці історія законодавчого регулювання питань покарань починається з Руської Правди – пам'ятка законодавства Древньої Русі. Саме тому слід відмітити досить тісний зв'язок положень Руської Правди із народними звичаями та традиціями. Він виражався, насамперед, у можливості застосування кровної помсти або реалізації так званого принципу таліона, що пов'язувалося з існуванням потужного кровного родинного споріднення. [4. с. 104]

* Наукова керівниця – доцентка кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету біоресурсів і природокористування України Світлана Ковальова

Зміцнення суспільства та влади зменшило як кількість злочинів, за які можна було помститися смертю, так і кількість тих осіб, які могли помститися. Для державної влади стала неприйнятною кровна помста, і поступово вона почала перетворюватися на самосуд і самоуправство.

Застосування смертної кари в Україні почалося у литовський період її історії («Судебник» Казимира IV Ягеллончика 1468 р. та «Статут Литовський» 1529 р.). [1, с. 97]. Зокрема в Статуті 1529 року вона згадувалася близько 20 разів, в Статуті 1566 – приблизно 60 разів, а в Статут 1588 року - вже майже 100 разів. Досить цікавим був процес виконання смертної кари. Так, смертна кара виконувалась публічно, і здійснювалась, як правило, шляхом спалення, колесування, посадження на кіл, утоплення. Вона передбачалася за злочини проти релігії (богохульство, відступництво), особистості (вбивства, каліцтва), майнових прав (крадіжки, грабежі, розбій), моральності та сім'ї (зґвалтування, звідництво, двоєженство), а також за політичні (втеча, бунт) і державні злочини (проти порядку управління і злочини по службі). [3]

У 1734 р. питання смертної кари врегульовувалося таким джерелом, як «Права, за якими судиться малоросійський народ». Козаки застосовували цю міру покарання за найтяжчі злочини. Військовими артикулами Петра I смертна кара встановлювалася за 123 злочини. Цариця Єлизавета Петрівна призупинила виконання смертної кари, хоча й не скасувала остаточно цей вид покарання. [1, с. 98]

У Зводі законів Російської Імперії 1832 р. вперше кримінальне право було відокремлене у галузь. Це законодавство передбачало застосування смертної кари як вищої міри покарання лише за найтяжчі злочини та тільки за вироком Верховного кримінального суду. [6, с. 90] Таким чином, у кримінальному законодавстві кінця XIX ст. довічне позбавлення волі існувало лише у вигляді безстрокових каторжних робіт. Так, у відповідності зі ст. 19 Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р., що діяло в редакції 1885 р. до 1917 р. висилка на каторжні роботи з позбавленням усіх прав належала за своєю тяжкістю до другого головного розряду покарань, тобто була на другому місці після смертної кари. [4, с. 106]

Початок XX ст. ознаменувався прийняттям у 1903 р. Кримінального уложення, яке поділяло злочини на три типи: проступки, злочини та тяжкі злочини. Останні каралися смертною карою, каторгою або засланням. Смертна кара у цей час також мала форму повішання та застосовувалась публічно. Особи до 17 та після 70 років не могли бути засуджені до страти. [6, с. 90-91] Так, 12 березня 1917 р. Тимчасовим Урядом була відмінена смертна кара. За даними О. Міхліна, через 4 місяці це покарання було відновлене. Але через декілька місяців, 28 вересня 1917 р., Тимчасовий Уряд призупинив виконання і призначення смертної кари «до особливого розпорядження». 26 жовтня 1917 р. Всеросійський З'їзд Рад оголосив відміну смертної кари. Та вже 21 лютого 1918 р. Всеросійський Надзвичайний Комітет надав дозвіл на застосування розстрілу, а 5 вересня 1918 р. Постанова Ради Народних Комісарів «Про червоний терор»

закріпила застосування смертної кари. [4, с. 107] Тобто за 1,5 рік у законодавстві смертна кара двічі відмінялась, раз призупинялась та тричі скасовувалась.

Встановлена в 1918 році на більшій території нашої держави радянська влада відкрила новий цикл в історії розвитку смертної кари, який тривав до 1947 року. Смертна кара застосовувалась в Радянському Союзі за найбільш тяжкі злочини, а також за злочини проти держави. Проте, саме в цей період, а саме з 1935 по 1941р. було страчено тільки в тюрмах 7 млн. осіб. Разом з тим, слід відмітити, що Указом Президії ВР СРСР від 26 травня 1947 року було скасовано смертну кару в мирний час і замінено на засудження до 25 років виправно-трудових таборів. Але вже через три роки «за заявами від профспілок, селянських об'єднань» Указом Президії ВР СРСР від 12.01.1950 року відновили застосування смертної кари до зрадників батьківщини, шпигунів, диверсантів. 30.04.1954 року Указом Президії ВР СРСР «Про посилення кримінальної відповідальності за умисне вбивство» було встановлено смертну кару за умисне вбивство за обтяжуючих обставин. [3]

У період із 1971 по 1991 рр. рівень застосування смертної кари сягав у середньому 5%. До смертної кари було засуджено 0,09% (2 394 чоловік) від загального числа засуджених (2 653 976 чоловік). [1, с. 91]

Після прийняття незалежності Україна обрала європейський шлях розвитку, це передбачало гуманізацію багатьох нормативно – правових актів. Кримінальне і кримінально – виконавче законодавство України не було винятком. У 1999 році Конституційний суд України визнав смертну кару як вищу міру покарання не конституційною. У 2001 році у новому Кримінальному кодексі України найвищою мірою покарання встановлено довічне позбавлення волі. [5, с. 115]

Відповідно до ч.1 ст. 64 чинного Кримінального кодексу України довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених цим Кодексом, якщо суд не вважає за можливе застосовувати позбавлення волі на певний строк. [2] Довічне позбавлення волі передбачається за вчинення найтяжчих видів злочинів, таких як, наприклад, посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК України); умисне вбивство за обтяжуючих обставин (ч. 2 ст. 115 КК України); терористичний акт, що призвів до загибелі людини (ч. 3 ст. 258 КК України); посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК України) тощо.

Отже все проаналізувавши, можна сказати, що смертна кара була притаманна фактично всім періодам історії України, але з плином часу вона та її способи змінювалися, перейшовши у такий найтяжчий вид покарання як довічне позбавлення волі. Введення смертної кари у XXI ст. стало б перешкодою до подальшої гуманізації та демократизації суспільства, а тому можна сказати, що смертна кара є неприпустимою у сучасному демократичному та цивілізованому світі.

Література

1. Веселов М.Ю., Моргун Н.М., Каптур О.С. Смертна кара як виключна міра покарання. Прикарпатський юридичний вісник. 2016. № 4. С. 97–101.
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 31.10.2023).
3. Кучер А. М. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СМЕРТНОЇ КАРИ В УКРАЇНІ. Юридичні науково-практичні Інтернет-конференції. URL: https://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1920:051018-&catid=222:1-102018&Itemid=275&lang=ru (дата звернення: 31.10.2023).
4. Мостепанюк Л. О. Смертна кара та довічне позбавлення волі: історичний аспект. Наше право. 2013. Т. 1. С. 104–109.
5. Риб'янець С. А., Лапко А. Г. Довічне позбавлення волі як вид кримінального покарання. Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування, 28 лют. 2020 р. С. 115–118.
6. Тараненко М., Коломієць Т. Генезис смертної кари на території України. Національний юридичний журнал: теорія і практика. 2018. С. 89–92.